

Influències de la Pedagogia europea a Mallorca (1910-1920)

es que, el 1890, Miquel Porcel i Ricra entrà en contacte directe amb l'activisme escolar euro-

peu, a través d'uns mesos d'estudi dels treballs manuals (Slöjd) a l'Escola Normal de Näas (Suècia), per iniciativa de la Diputació Provincial de les Balears, diversos foren els mitjans pels quals les innovacions pedagògiques europees s'anaren introduint a casa nostra. El mateix Porcel va difondre els seus coneixements entre el magisteri mallorquí, mitjançant articles publicats a *El Magisterio Balear*, alguns cursets per a mestres i un llibre dedicat exclusivament al tema. Aquests mateixos mitjans de difusió foren, sens dubte, els que permeteren l'entrada d'altres mètodes anomenats «d'Escola Nova», que suposaren l'expansió de l'activisme escolar a Mallorca. Durant el primer terç del segle XX noms com Montessori, Decroly, Dalcroze, Claparède, Freinet, Dalton, etc... s'anaren fent prou familiars entre el nostres mestres.

Recordem que l'Escola Nova tenia, com a base fonamental, el concepte d'activitat, en contra d'una ensenyança tradicional eminentment passiva. El nin, com a ésser evolutiu, amb unes necessitats i uns interessos propis, es convertia en el centre de l'ensenyament. Els mètodes nous haurien d'adaptar-se, consegüentment, als interessos i a les necessitats d'aquest infant evolutiu. La pràctica activa partí, en un principi, del naturalisme biològic i deixà pas, amb els anys, a models teòrics psicologistes i sociologistes en els quals es consolidà

el moviment. És dins aquest model teòric naturalista-biològic on es fonamenta «l'Slöjd» introduït per Porcel, com també alguns dels mètodes que s'aniran aplicant posteriorment a la pràctica educativa mallorquina, com veurem al llarg d'aquest article.

Si bé hem parlat dels articles i altres publicacions com a mitjà de difusió dels avenços educatius europeus, serà el contacte directe amb la seva pràctica el que marcarà el veritable inici de la introducció de nous mètodes a Mallorca. Així, doncs, arran de l'estudi de diversos centres d'ensenyament primari a França i Bèlgica, Gabriel Comas i Bartomeu Terrades marcaren les directrius de la que seria la primera escola graduada de Palma. A causa de la influència dels models europeus d'escoles graduades aportats per Comas i Terrades, aquest centre fou pensat com a institució oberta no sols a l'ensenyament primari, sinó també a exposicions, celebracions, cursos i conferències per la necessària formació continuada del professorat. Pocs anys després de la seva inauguració serà escenari de la difusió de nous mètodes d'Escola Nova entre el magisteri mallorquí.

Parlar exhaustivament de totes les aportacions europees a la Mallorca de principi de segle seria, en aquest article, una tasca impossible sense caure en plantejaments massa superficials. Tanmateix no podem, en unes poques pàgines, analitzar tot el procés d'introducció, en l'àmbit teòricopràctic, de la pedagogia activa a casa nostra des del principi de segle

fins als coneguts esdeveniments del 36, que, com sabem tots, suposaren el trencament d'aquest procés que venim a anomenar Renovació Educativa. Per aquest motiu, ens centrarem en els primers mètodes introduïts al segle XX que són, també, el més clar exemple de la fonamentació teòrica de l'inici de la nostra pràctica activa: el naturalisme-biològic.

Així, doncs, parlarem de dos mètodes en concret: el sistema Montessori i l'educació pel ritme de Dalcroze, ambdós coneguts i estesos gairebé alhora i, com podrem comprovar, malgrat que es tracti, aparentment, de pràctiques tan distintes, es fonamenten en uns mateixos principis motors, els de l'activisme.

L'inici de Montessori a Mallorca

La primera notícia que tenim del mètode de la doctora italiana a Mallorca ve signada de la mà d'un metge, Pere Ferrer, que, el 1912, va publicar un article sobre Montessori a la revista *Villa de Andraig*. No ens ha d'estranyar que fos precisament un metge qui primer ens parlàs d'aquesta nova experiència estesa arreu de tot el continent, ja que, com hem esmentat abans, aquest es basava en un activisme de caire naturalista-biològic, molt influït, doncs, pels corrents higienistes, un altre àmbit que fonamenta l'inici de la nova pedagogia, en què es mogueren els professionals de la medicina més avançats de l'època.

Tenim notícia que a l'escola de La Milagrosa de Ca'n Capes hi havia, entre el 1910 i 1915, un parvulari adequat al sistema Montessori, probablement per influència de la seva directora, una religiosa terciària vinguda de Barcelona, on degué aprendre el mètode. Malgrat aquesta interessant informació, no podem parlar aquí de difusió, sinó sols d'aplicació montessoriana, per la qual cosa pensam que és més significativa l'aportació que feren les senyoretas Josefa Bauzà Pérez i Rosa Estaràs Valeri, aplicant, però també divulgant, el mètode de Montessori.

Per entendre el paper que jugaren Bauzà i Estaràs en la introducció de l'experiència montessoriana ens hem de remetre a la creació de l'Escola Graduada i, consegüentment, a les influències estrangeres aportades per Comas i Terrades, comprovant, un cop més, l'estreta relació entre esdeveniments històrics.

Quan s'organitzà la futura Graduada de Llevant es decidí crear una secció de pàrvuls fröebeliana (míxta, de 4 a 6 anys), que havia de dirigir Gabriel Comas, aleshores mestre de l'escola de Santa Catalina, coneixedor directe de centres d'aquest tipus a França, Bèlgica i Suïssa. Aquesta secció tindria dues mestres auxiliars, Rosa Estaràs Valeri i Josefa Bauzà Pérez, que ja tenien algunes nocions sobre Fröebel i que, ben segur, anaren millorant-les gràcies a l'assessorament de Gabriel Comas. Si no hagués estat així, probablement l'Ajuntament de Palma no hauria pensat en elles i no les hauria enviat a Barcelona a estudiar el sistema Montessori.

Amb motiu de la primera escola d'estiu organitzada pel Consell d'Investigació Pedagògica de Barcelona, l'Ajuntament de Palma decidí, doncs, pensionar Rosa Estaràs i Josefa Bauzà perquè hi assistissin, com havia fet uns anys abans, amb molt bons resultats, enviant Comas i Terrades a França i Bèlgica per estudiar la graduació de l'ensenyança. El tema central del curset era la pedagogia de Maria Montessori.

Havent tornat a Mallorca, ambdues mestres iniciaren la pràctica montessoriana a la secció de pàrvuls de la Graduada, al mateix temps que donaven a conèixer el mètode entre els altres mestres a través d'una conferència celebrada a la sala d'actes públics de la mateixa escola. El contingut de les intervencions que feren les senyoretas Bauzà i Estaràs no sols arribà als mestres assistents, un dies més tard *El Magisterio Balear* se'n féu ressò, resumint, en un extens article, les principals aportacions de la conferència.

L'interès del nin, la disciplina, l'educació dels sentits i altres temes dels quals parlarem en les properes línies foren el que més cridà l'atenció de les dues mestres, que, acostumades a seguir les directrius fröebelianes a la secció de pàrvuls on treballaven, podien comparar ara els dos mètodes apreciant l'important avanç que suposava la ideologia en què es basava Montessori. Vers aquest aspecte, Rosa Estaràs insistí en les diferències entre Fröebel i Montessori, argumentant que en el sistema de la doctora italiana els exercicis tenen com a tema essencial l'educació dels sentits, mentre que per Fröebel aquesta es considera una resultant de l'activitat constructiva.

De fet, per Montessori el nin psíquic és un ésser actiu, impulsat a captar imatges mitjançant els sentits, que llavors seran elaborades per la intel·ligència. D'aquí la importància que dóna a l'experiència sensorial, proposant exercicis de silenci que, a la vegada, són factors per obtenir disciplina, tan difícil durant els primers anys de l'infant. Prou coneguts són alguns dels materials que feia servir Montessori a la «Casa dei Bambini», amb els quals les dues mestres de la Graduada tingueren contacte directe a la «Casa de Maternidad» de Barcelona, com les fustes amb paper de vidre de diferents textures, que els infants anaven col·locant per ordre del més fi al més gruixut o viceversa, els cilindres plens d'arena i pedretes de distintes mides que els nins componien per

graus, les lletres de relleu o les campanes i timbres estimulants del sentit auditiu.

Mentre Josefa Bauzà parlà de la importància de l'educació dels sentits, Rosa Estaràs destacà l'avantatge que suposava l'ensenyança de la lectura i escriptura amb aquest mètode: «...con él aprende el niño con tanta facilidad las letras y las retiene de tal modo que en cinco meses podemos decir que sabe leer, cosa para la que hasta ahora habíamos necesitado doble tiempo», a més de la importància dels treballs manuals que responguin a finalitats utilitàries per als infants.

En definitiva, el llarg de la conferència, les dues mestres no sols exposaren les bases teòriques del sistema Montessori, sinó que explicaren, amb molt de detall, alguns dels seus exercicis, com també el material adient per dur-los a terme.

Tal i com passà a Catalunya, aquest mètode experimentà una ràpida expansió a Mallorca. És evident que l'interès dels poders públics en què així fos hi ajudà, no oblidem que Rosa Estaràs i Josefa Bauzà gaudiren del contacte directe amb el mètode gràcies a l'impuls de l'Ajuntament de Palma per introduir-lo a les seves escoles públiques.

Sent inspector Joan Capó i Valls-depadrinas, molts de parvularis de l'Illa feien servir material Montessori, sobretot les famoses lletres de paper de vidre. Segons ens deixà testimoni el mestre Miquel Deyà, fou el mateix Capó qui assessorà i ajudà les Germanes de la Caritat de Santa Maria i Felanitx en l'organització de dos parvularis segons l'experiència italiana.

Però no fou aquest l'únic mètode actiu que entrà a casa nostra durant aquesta dècada, gairabé de forma paral·lela es va conèixer i difondre una altra experiència educativa europea, l'educació pel ritme, basada també en una concepció activista de l'educació i, tal i com hem vist amb el sistema montessoria, fonamentada en la importància d'educar els sentits.

Coneixença i difusió de l'educació pel ritme de Dalcroze

Malgrat que la introducció d'aquest mètode a les nostres escoles no fou fins al 1915, uns anys abans ja es coneixia Dalcroze a Mallorca.

Quan el 1909 el Foment de Turisme va organitzar la Setmana Esportiva a Palma, va convidar l'Escola Choral de Tarrassa, dirigida per Joan Llongueres, per participar-hi. Llongueres ja coneixia, aleshores, el mètode Dalcroze arran d'una sèrie de viatges fets pel seu compte a Ginebra, per la qual cosa els components de l'Escola Choral que ell dirigia ja practicaven nombrosos exercicis de gimnàstica rítmica, dels quals feren una demostració al Teatre Principal de Palma durant la Setmana Esportiva. Arran d'aquests concerts, els mallorquins conegueren, per primer cop, molts d'exercicis d'educació rítmica de Dalcroze, que ràpidament es començaren a difondre. Però, curio-

sament, no foren els mestres els qui primer incorporaren aquesta pràctica; la seva implantació hem de cercar-la dins els cercles catolicosocials. Així, la primera notícia que tenim sobre l'aplicació del mètode a Mallorca data de 1913, quan, amb motiu de la Festa de la Promesa dels exploradors mallorquins, el prevere Antoni Josep Pont i Llodrà dirigí una demostració de gimnàstica rítmica-harmònica interpretada per la Secció Gimnàstica Parroquial de Lluçmajor. A partir d'aquí, i sempre promogut per entitats catòliques, s'anaren creant nombroses seccions gimnàstiques, on s'ensenyaven part dels exercicis de rítmica de Dalcroze, que ells anomenaven gimnàstica harmònica.

Quant al magisteri, no fou fins al 1915, com s'ha dit, que integraren aquesta pràctica activa. El 10 de juliol de 1915 el *Magisterio Balear* insertava entre les seves pàgines l'anunci d'un curs normal d'estiu per a la demostració i l'estudi del mètode d'educació

pel ritme del professor Emile Jacques Dalcroze, que se celebraria a l'Institut Català de Gimnàstica Rítmica, a Barcelona. Tres mestres mallorquins assistiren a les lliçons de Llongueres aquell estiu: Marina Fernández Lamarca, professora de Música de l'Escola Normal femenina, Antoni Salleres Oliver, mestre de la Graduada, i Ramon Morey Antich, mestre de Santa Maria del Camí. És fàcil suposar que Fernández Lamarca donàs a conèixer el mètode entre les seves alumnes de la Normal, encara que l'únic testimoni que tenim d'aquesta professora amb relació al tema és un article publicat a *La Almudaina* on incita les futures mestres a conèixer Dalcroze. Antoni Salleres i Ramon Morey, en canvi, sí que s'encarregaren de divulgar la gimnàstica rítmica entre els nostres mestres. Prova d'això és que, havent tornat de Barcelona, Antoni Salleres publicà una sèrie d'articles sobre gimnàstica rítmica a *La Almudaina*, on explicava els fona-

ments pedagògics del mètode, que fins aleshores només s'havia interpretat com a pràctica gimnàstica i no com a pedagogia musical.

El curset de Barcelona se celebrà durant dos estius; un cop completats, Ramon Morey, amb l'ajut d'Antoni Salleres, organitzà un curs sobre el mètode Dalcroze per als mestres mallorquins. Una vegada més, tal i com passà amb Montessori, seria la nova Graduada l'escenari des d'on s'inicià la veritable divulgació del mètode. No volem, amb això, restar importància a les primeres experiències de gimnàstica rítmica en l'àmbit extraescolar dels Exploradors, però sembla prou clar que aquestes es realitzaren sense cap fonamentació pedagògica, atrets sols per l'estètica dels moviments que aquesta pràctica suposava. De fet, l'educació pel ritme de Dalcroze es basa, tal i com hem vist amb el sistema Montessori, en postulats activistes de caire naturalista-biologista. La gimnàstica no és —encara que se'n feu una interpretació simplista al principi— la finalitat d'aquesta pràctica, sinó un mitjà per aconseguir l'educació dels sentits i, en concret, el sentit auditiu, per arribar, així, a l'educació musical. El nin, doncs, és considerat de bell nou un ésser actiu; des que neixem, pensam, i des que pensam, actuam, per tant, l'obra és el resultat immediat del pensament, per això s'ha d'educar l'infant amb l'objectiu de trobar l'harmonia entre l'acció i la imatge que se'n té al cervell. I com podem aconseguir aquesta harmonia? La resposta, segons Dalcroze, la trobarem unint ambdues percepcions, procurant que tots els músculs del nostre cos obeeixin amb precisió a la nostra voluntat, amb paraules de Salleres *«es regularizar los ritmos naturales del cuerpo humano y, gracias a su repetición frecuente, de la cual resulta su automatización, crear en el cerebro imágenes rítmicas definitivas»*. La gimnàstica rítmica no és, en definitiva, una pràctica d'educació física, sinó un mitjà per a l'educació musical a través del moviment corporal.

Partint d'aquests principis, Ramon Morey, dirigí el primer curs

sobre aquesta experiència de pedagogia musical a Mallorca, l'assistència al qual fou nombrosa i fou considerat un èxit. Tot i així, la gran majoria dels assistents eren directores d'obres catolico-socials i religiosos d'institucions dedicades a l'ensenyança, mentre que la representació del magisteri públic fou minsa. El programa que desenvolupà Morey era molt semblant al que havia impartit Llongueres als curssets d'estiu; amb un caràcter eminentment pràctic, es realitzaren exercicis demostratius d'aspectes generals del mètode, com la marxa, la respiració, l'equilibri de moviments i força, etc., a més d'exercicis més concrets, entre els quals podem esmentar els d'audició, d'independència de membres o de desenvolupament de l'atenció.

No serà fins uns anys més tard, i gràcies a la decisiva tasca vers la formació del magisteri realitzada per l'inspector Capó, que Dalcroze arriba realment a totes les escoles de l'Illa. El 1917, amb motiu del I Curset de Perfeccionament organitzat per Joan Capó, Ramon Morey feu la primera intervenció del programa, parlant de «El cant a l'escola». Feu una demostració pràctica de cançons amb gestos segons la pedagogia de Dalcroze, tema que repetí al II Curset de Perfeccionament de 1919. Morey insistí en el fet que fins aleshores només les conegudes cançons amb gestos s'havien anomenat mètode Dalcroze, però que l'Educació pel Ritme era molt més complexa i completa i obeïa a uns principis eminentment educatius.

La trajectòria de Ramon Morey vers la divulgació de Dalcroze no acabà aquí, va continuar fent conferències als mestres de l'Illa i es convertí en un referent quan es parlava de gimnàstica rítmica. Andreu Ferrer, parlant del viatge que, amb altres mestres, feu sota la direcció de Joan Capó el 1925, deixa constància de la visita a la institució de gimnàstica rítmica de Dalcroze i, segons ell, qui més coneixia aquesta pràctica a Mallorca, aleshores, era Ramon Morey.

Com havíem dit al principi, s'ha parlat de dos mètodes, Montessori i

Dalcroze, com a representatius de la pedagogia europea introduïda a Mallorca al principi de segle. Si bé es tracta de dos sistemes molt diferents, no es poden negar una sèrie de similituds que expliquen la introducció paral·lela de les dues pràctiques a casa nostra.

Tots dos mètodes tenen una concepció del nin com a ésser actiu, físic i psíquic i, per tant, el sistema ideal per a la seva educació ha de contemplar ambdues facetes. La importància que concedeixen a l'educació dels sentits, a la relació entre la percepció i la intel·ligència, els situa en el marc teòric del naturalisme-biologista en el qual es movia la pedagogia mallorquina del moment.

I no sols la nostra pedagogia, amb dos mètodes, malgrat que fossin europeus, ens arribaren gràcies a les relacions amb Catalunya. La introducció i expansió de Montessori a Mallorca anà gairebé paral·lela a la del Principat. El mateix podríem dir de l'educació pel ritme de Dalcroze, encara que el veritable esperit educatiu del mètode no es conegués fins uns anys després. No obstant això, i malgrat que la seva aplicació fos incompleta, és prou representatiu el fet que a Mallorca, el 1909, un any abans que Dalcroze obrís l'Institut de Dresde que acreditaria altres professionals per ensenyar el seu mètode, ja es parlàs de Dalcroze i de gimnàstica rítmica, pràctica que, de tot l'Estat, només es coneixia a Catalunya.

Un cop més, doncs, apreciam la rellevància del nostre procés de renovació educativa, que ens situava en un lloc capdavanter en temes educatius, incorporant els sistemes més avançats dels països europeus més innovadors pedagògicament. Aquest procés de coneixença i incorporació de la pedagogia europea no acabà aquí, com hem dit, ens seria impossible parlar de totes les aportacions estrangeres que influïren sobre la nostra pràctica educativa. Aquest article ha estat sols un intent d'encetar el tema, de reconstruir l'inici de les pràctiques actives a Mallorca, l'inici, en definitiva, de la nostra renovació educativa. ♦